

Tekst 1

Smakelijke insecten

- 1 **M**en neme een paar kilo meelwormen en laat ze gedurende een halve minuut in water koken. Vervolgens haalt men ze door de olie en bloem, en roerbakt ze zachtjes met zeer fijn gesnipperde uitjes en wat peper en zout naar smaak. Op het laatste moment kunnen nog blokjes gepelde tomaat worden toegevoegd. Tot slot het gerecht bestrooien met vers
- 5 gehakte peterselie en serveren met een schijfje citroen. „Lekker met rijst“, verzekert de Wageningse entomoloog¹⁾ dr. ir. Arnold van Huis, van wie dit buitengewone recept afkomstig is. „De meeste westerlingen moeten een flinke psychologische barrière nemen om wormen of sprinkhanen in hun mond te steken“, geeft hij ronduit toe. „Maar als ze hun afkeer weten te overwinnen, dan vinden ze het meestal wel lekker.“
- 2 10 Het wel of niet eten van insecten is afhankelijk van de cultuur waarin mensen leven. In grote delen van de wereld worden sprinkhanen, kevers, wantsen en allerlei andere beestjes als een lekkernij beschouwd en op grote schaal gevangen en gegeten, of gedroogd of ingeblikt verhandeld. Japanners zijn dol op rijst met gekookte wespen. De Thai vindt waterwantsen, gemarineerd in vissaus of verwerkt in chilisaus, niet te versmaden. In zuidelijk Afrika wordt de
- 15 sabelsprinkhaan als een delicatessen beschouwd. Mexicanen vullen hun taco's graag met in knoflook gebakken mierenlarven. In Colombia eten ze in de bioscoop geen popcorn, maar geroosterde parasolmieren.
- 3 Van de achthonderdduizend beschreven insectensoorten worden er naar schatting van de Mexicaanse entomologe Julieta Ramos-Elorduy bijna veertienhonderd gegeten. Zelf kwam Van
- 20 Huis op vijfhonderd soorten, maar hij geeft onmiddellijk toe dat elke schatting een slag in de lucht is, omdat er merkwaardig genoeg in de wereld geen systematisch onderzoek wordt gedaan naar deze uiterst rijke en in de tropische landen zo populaire voedingsbron. „Tijdens mijn reizen door Afrika kwam ik erachter hoe vaak nog insecten worden gegeten, vooral in gebieden waar weinig vlees of vis voorhanden is. Dat fascineerde me en daarom ben ik er in de loop der jaren steeds
- 25 meer gegevens over gaan verzamelen.“
- 4 Dat is minder eenvoudig dan je zou denken. „Op bestaande wetenschappelijke literatuur kon ik immers nauwelijks terugvallen, want het laatste noemenswaardige boek over dit onderwerp stamt uit 1951. In het westen worden insecten vooral beschouwd als ziekteverwekkers en oogstvernietigers. Dus gaat alle wetenschappelijke aandacht uit naar de bestrijding ervan. Voor de
- 30 eetbaarheid van insecten is nauwelijks belangstelling, laat staan dat er geld te krijgen zou zijn voor grootschalig onderzoek.“
- 5 Ook de eerdergenoemde psychologische barrière is volgens Van Huis een reden waarom de aandacht voor het insect als voedingsmiddel gering is. „In grote organisaties zoals de FAO, de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties, overheerst nog altijd onze westerse
- 35 manier van denken en daarin passen geen eetbare insecten. Men beschouwt er het eten van insecten als een primitieve gewoonte. Ook in Afrika is het onder biologen een beetje taboe om erover te beginnen. Men schaamt zich ervoor.“
- 6 Van Huis laat zich daar niet door uit het veld slaan en stroomt in Afrika winkels en markten af op zoek naar gedroogde of ingeblikte wespen, mieren, sprinkhanen, kevers en wat al niet meer.
- 40 „Maar als ik iets vind, dan is het nog lang niet altijd mogelijk te determineren om welk insect het precies gaat. De lokale bevolking heeft natuurlijk wel een naam voor het beestje, maar dat is niet de Latijnse naam.“ Achthonderdduizend insectensoorten zijn beschreven, maar miljoenen nog niet. Van Huis: „Men schat dat er twintig tot vijftig miljoen soorten insecten bestaan.“
- 7 Van Huis behoort tot de paar entomologen in de wereld die als hardnekkige roependen in de
- 45 woestijn aandacht proberen te krijgen voor de hoge voedingswaarde van insecten en de mogelijkheden om de eetbare soorten te gebruiken voor het oplossen van het wereldvoedselprobleem. Zij wisselen informatie uit via de onregelmatig verschijnende *Food Insect Newsletter*, die niet alleen vol staat met wetenschappelijke wetenswaardigheden, maar ook met recepten. Hun boodschap dat er meer aandacht voor de voedingswaarde van insecten moet
- 50 komen, is beslist niet onzinnig. Die waarde is opvallend. Bijvoorbeeld: het eiwitgehalte varieert van dertig tot tachtig procent en steekt per honderd gram in veel gevallen gunstig af bij dat van

noot 1

entomoloog: deskundige op het gebied van de insecten

rundvlees, kip en vis; de aminozuren van insecten zijn bovendien een uitstekende aanvulling op voorkomende planteneiwitten; rupsen en termieten hebben een hoog vetgehalte en beschikken dus over een groot aantal calorieën.

8 55 Het eten van insecten heeft nog een gunstige kant: de omzetting van voer naar vlees is gunstiger dan bij hogere dieren, benadrukt Van Huis. „Om een kilo rundvlees te krijgen, heb je tien kilogram voer nodig. Voor een kilo kippenvlees heb je maar vier kilogram voer nodig en daarom is kippenvlees goedkoper dan rundvlees. Maar om een kilo uiterst voedzaam rupsenvlees te produceren, is maar anderhalf tot drie kilogram bladvoer nodig. Insecten kunnen dus een
60 belangrijke bijdrage leveren aan de oplossing van het voedselprobleem, met name in die gebieden waar men ze toch al graag lust.“

9 Het is daarvoor natuurlijk wel nodig, dat ze op grote schaal kunnen worden gekweekt. Want het weghalen van al die insecten uit de natuur zou schade aan het milieu veroorzaken. Daar doemt een probleem op. Vanwege het gebrek aan belangstelling van voedingsdeskundigen is er nooit goed
65 onderzoek gedaan naar moderne technieken en methoden om eetbare en voedzame insecten op grote schaal te vangen of te kweken, te conserveren en te verhandelen. De insecten die nu gegeten worden, zijn doorgaans 'in het wild' gevangen en op traditionele wijze gedroogd of ingeblikt.

10 De afkeer van het eten van insecten moet blijkbaar veranderen in lekkere trek in een spiesje geroosterde kevertjes. Bovendien, als we oesters en slakken lusten, waarom dan geen rupsen en
70 wantsen? Het wordt hoog tijd de productie en consumptie van insecten in ruime, maar goede banen te leiden. Daarvoor is om te beginnen een mentaliteitsverandering in het westen nodig. Dat zou het begin kunnen zijn van een geheel nieuwe aanpak van het wereldvoedselprobleem.

*naar: José van der Sman
uit: Elsevier, 25 april 1998*

Tekst 1 Smakelijke insecten

Van Huis spreekt in alinea 5 over de manier waarop in het westerse deel van de wereld gedacht wordt over het eten van insecten.

1p **1** Citeer de zin uit alinea 5 waarin deze westerse opvatting over het eten van insecten het duidelijkst wordt genoemd.

Van Huis doet zijn onderzoek naar eetbare insecten met veel inzet.

2p **2** Citeer de *twee* zinnen uit alinea 5, 6 of 7 waaruit deze grote inzet van Van Huis het duidelijkste blijkt.

Buiten de inleiding en de afsluiting kunnen we deze tekst verdelen in 4 delen:

1 nationale verschillen bij het eten van insecten;

2 gebrek aan systematisch onderzoek;

3 bevordering van het eten van insecten;

4 voorwaarde voor succes van het eten van insecten.

1p **3** Met welke alinea begint deel 1?

A alinea 2

B alinea 3

C alinea 4

D alinea 5

1p **4** Met welke alinea begint deel 2?

A alinea 3

B alinea 4

C alinea 5

D alinea 6

1p **5** Met welke alinea begint deel 3?

A alinea 5

B alinea 6

C alinea 7

D alinea 8

1p **6** Wat is het verband tussen alinea 7 en 8?

A Alinea 7 en 8 vormen een opsomming.

B Alinea 8 geeft een bewijs voor het gestelde in alinea 7.

C Alinea 8 noemt een gevolg van het gestelde in alinea 7.

D Alinea 8 noemt een voorbeeld bij het gestelde in alinea 7.

Het eten van insecten levert volgens de tekst een bijdrage aan het oplossen van het wereldvoedselvraagstuk.

2p **7** Op welke *twee* voordelen van het eten van insecten is deze bijdrage volgens de alinea's 7 en 8 gebaseerd?

1p **8** Bij welke alinea past de titel van de tekst *Smakelijke insecten* het beste als kopje?

A alinea 2

B alinea 3

C alinea 6

D alinea 8

1p **9** Wat is het doel van de schrijfster met deze tekst?

Ze wil de lezer

A aansporen tot bezinning op het wereldvoedselprobleem.

B adviseren over een concrete aanpak van het wereldvoedselprobleem.

C informeren over een mogelijke oplossing van het wereldvoedselprobleem.

D waarschuwen voor de gevolgen van het wereldvoedselprobleem.

Een schrijfster kan in een tekst gebruikmaken van
1 feiten;
2 de mening van anderen;
3 haar eigen mening.

1p **10** ■ Waarvan maakt de schrijfster gebruik in deze tekst?

- A alleen 1
- B 1 en 2
- C 1 en 3
- D 1, 2 en 3

1p **11** ■ Wat is de hoofdgedachte van de tekst *Smakelijke insecten*?

- A Als de mens in staat is om op grote schaal insecten te kweken, dan zal het voedselprobleem in de derde wereld snel opgelost kunnen worden.
- B Als in Europa en Amerika de afkeer van het eten van insecten wordt overwonnen, kan dat leiden tot een nieuwe oplossing van het wereldvoedselprobleem.
- C Het voedsel van veel mensen zou veel gevarieerder kunnen zijn dan nu, als wij alle insectensoorten zouden kennen.
- D Overall op de wereld worden insecten gegeten, behalve in de westerse wereld, omdat insecten daar als minderwaardig voedsel worden beschouwd.

Tekst 2

Verlegen

1 „Mijn moeder is verlegen”, vertelt
 Marion de Wit uit Zeist. „Dat
 merkte ik onlangs weer op een
 feestje. Ze is de hele avond op
 5 dezelfde stoel aan hetzelfde tafeltje blijven zitten. 5
 Verschillende vrienden van mij kwamen naar haar
 toe voor een praatje. Enig vond ze dat, maar zelf
 kwam ze niet op het idee om een rondje te gaan
 lopen en hier en daar eens iemand aan te spreken.
 10 Terwijl het toch zo gemakkelijk is. Je hoeft iemand
 alleen maar te vragen: bent u ook een vriend van
 Willem en Marion? Dan komt er vanzelf een
 gesprekje op gang. Maar zo'n initiatief komt niet in
 haar op. Ze vindt dat je niet zomaar met vreemden
 15 gaat praten. Dat maakt een avond dan wel erg
 lang.”

2 Verlegen mensen voelen zich onzeker,
 minderwaardig, een sta-in-de-weg. Daardoor
 durven ze geen contact te leggen. Het liefst vallen
 20 ze zo weinig mogelijk op, dus steken ze hun vinger
 niet op als er vrijwilligers worden gevraagd,
 spreken ze (te) zacht en vermijden ze oogcontact.
 Een bekend teken van verlegenheid is blozen. Ook
 klamme handen, een versnelde hartslag en een
 25 droge mond horen erbij.

3 Verlegenheid brengt of houdt mensen in een
 isolement. Voor een deel komt dit door een gebrek
 aan sociale vaardigheden. Marion: „Mijn moeder
 weet gewoon niet hoe je een gesprekje met een
 30 vreemde aanknoopt, ze heeft daar geen enkele
 ervaring in. Ik heb dat thuis ook nooit geleerd. Pas
 toen ik voor mijn werk een half jaar in Amerika
 woonde, kreeg ik een beetje kijk op sociale
 vaardigheden. Daar zag ik dat mensen met het
 35 grootste gemak met elkaar omgingen, in de trant
 van: Arnold stelt Blake en Christine aan elkaar
 voor, Arnold vertelt allerlei wetenswaardigs over
 Blake aan Christine en omgekeerd. Op die manier
 levert hij ruimschoots stof voor een verder gesprek
 40 tussen Blake en Christine. Zo zal het in Nederland
 in bepaalde kringen zeker ook gaan, maar niet in
 het dorp waar mijn ouders wonen. Zij gaan om met
 de familie, de kaartclub en de burens. Die omgang
 ligt vast en meer hebben ze, denken ze, niet nodig.”

4 45 Verlegenheid kan zijn oorsprong hebben in de
 vroege jeugd. In de eerste levensjaren bepalen de
 opvoeders grotendeels hoe kinderen over zichzelf
 denken. Als kinderen in deze periode vaak vies,
 dom, stout of kinderachtig worden gevonden,
 50 ontwikkelen ze sterke schaamtegevoelens. Deze
 zorgen ervoor dat ze zichzelf voortdurend

afkeuren. Ook op latere leeftijd kunnen mensen
 verlegen of mensenschuw worden als gevolg van
 nare en ingrijpende ervaringen, zoals een ziekte,
 55 een scheiding of het verlies van werk.

Verlegenheid is een sociale angst die dus juist
 in gezelschap naar voren komt. Verlegenheid komt
 voort uit de angst niet te deugen, of liever: uit de
 angst dat de ander doorkrijgt dat jij niet deugt. Een
 60 verlegen persoon is ervan overtuigd minder-
 waardig, lelijk of onbenullig te zijn en hij of zij wil
 per se niet dat een ander dat door krijgt.

Verlegen mensen houden steeds maar in de
 gaten hoe de ander tegen hen aankijkt en of die
 65 hen niet al meteen afkeurt. Ze zitten er
 voortdurend over in of ze misschien iets doms
 hebben gezegd of over hoe hun haar zit. Doordat
 ze zo met zichzelf bezig zijn en met het verbergen
 van dat zogenaamde niet-deugen, kunnen ze
 70 anderen niet op een warme, open manier
 benaderen. Omgekeerd worden zij door anderen
 daardoor ook afstandelijk en minder hartelijk
 bejegend. Verlegen mensen hebben het zo druk
 met de verkeerde kant op te kijken, dat ze andere
 75 mensen niet zien. Daardoor lijkt het alsof ze er niet
 bij willen horen, maar in werkelijkheid durven ze
 niet. Verlegenheid wordt vaak aangezien voor
 arrogantie. Die voelt zich zeker te goed om met ons
 te praten, wordt dan gedacht. Ook daardoor
 80 veroorzaakt verlegenheid veel eenzaamheid.

Helemaal over gaat het nooit, maar je kunt wel
 leren om met verlegenheid om te gaan. Juliette
 Berkhout bijvoorbeeld, een door de wol geverfde
 journaliste, heeft in haar werk geen last van
 85 verlegenheid. Haar rol van journaliste geeft daarin
 houvast: zij stelt de vragen. Maar op feestjes ligt die
 rol niet vast en slaat de verlegenheid plotseling toe.
 Juliette: „Dat gebeurt vooral als ik er vrijwel
 niemand ken. Maar dan stuur ik mezelf erop uit. Ik
 90 zie ze onmiddellijk: mensen die ook niemand
 kennen en ook verlegen en een beetje eenzaam
 zijn. Dan denk ik: als ik die persoon was, zou ik het
 heerlijk vinden als iemand met mij een praatje
 kwam maken. Die iemand ben ik dan. Ik ga ervan
 95 uit dat iedereen even verlegen is als ik. Met die
 wetenschap durf ik wel op iemand af te stappen.
 Dat ik op dat moment meer durf dan die ander,
 geeft me moed. En het wonderlijke is dat mijn
 verlegenheid daardoor verdwijnt. En dan zie je dat
 100 die andere mensen opgelucht zijn als je tegen ze
 praat.”

naar: Willemijn Bos
 uit: PLUS, juni 1999

■ Tekst 2 Verlegen

- 1p **12** ■ Welke bedoeling heeft de schrijfster met de eerste alinea?
- A Zij geeft een samenvatting van de rest van de tekst.
  - B Zij geeft een voorbeeld bij het probleem dat ze in het artikel bespreekt.
  - C Zij noemt de aanleiding voor het schrijven van het artikel.
  - D Zij zet een belangrijke conclusie voorop.
- 1p **13** ■ Met welke twee begrippen kun je het verband tussen alinea 1 en 2 aangeven?
- A bewust – onbewust
  - B individueel – algemeen
  - C oppervlakkig – diepzinnig
  - D positief – negatief
- „Mijn moeder is verlegen”, aldus Marion de Wit uit Zeist. (regel 1)
Uit alinea 3 blijkt dat Marion zelf ook met een 'handicap' het leven ingestuurd werd.
- 2p **14** □ Welke handicap was dat?
Gebruik maximaal 15 woorden.
- 1p **15** ■ Welk kopje geeft het beste de inhoud van alinea 2 weer?
- A Kenmerken van verlegenheid
  - B Opvattingen over verlegenheid
  - C Verklaringen voor verlegenheid
  - D Vooroordelen over verlegenheid
- In alinea 3 wordt een algemeen gevolg van verlegenheid genoemd.
- 1p **16** □ Citeer de zin waarin dit gevolg wordt genoemd.
- 1p **17** ■ Welk kopje geeft het beste de inhoud van alinea 4 en 5 weer?
- A Bezwaren tegen verlegenheid
  - B Oplossingen voor verlegenheid
  - C Reacties op verlegenheid
  - D Verklaringen voor verlegenheid
- 1p **18** ■ Welk kopje geeft het beste de inhoud van alinea 6 weer?
- A Adviezen bij verlegenheid
  - B Gevolgen van verlegenheid
  - C Oorzaken van verlegenheid
  - D Oplossingen voor verlegenheid
- 1p **19** ■ Wat is de belangrijkste functie van alinea 7?
In alinea 7 wordt
- A een mogelijke oplossing gegeven voor het probleem.
  - B een oproep aan de lezers gedaan.
  - C een samenvatting gegeven van het voorafgaande.
  - D een waarschuwing gegeven aan de lezers.
- Een tekst kan verschillende functies hebben, zoals:
1 de lezer aansporen iets te ondernemen;
2 de lezer amuseren;
3 de lezer informeren;
4 de lezer overtuigen van iets.
- 1p **20** ■ Wat zijn de belangrijkste doelen van de tekst *Verlegen*?
- A 1, 2 en 3
  - B 1, 2 en 4
  - C 1, 3 en 4
  - D 2, 3 en 4

- 1p **21** ■ Welke zin geeft het beste de hoofdgedachte van het artikel *Verlegen* weer?
- A** Verlegenheid heeft zijn oorsprong in de vroege jeugd of ontstaat op latere leeftijd door nare ervaringen, en gaat daardoor nooit helemaal over.
  - B** Verlegenheid is een lastige eigenschap waardoor mensen in een sociaal isolement kunnen raken, maar het is mogelijk te leren ermee om te gaan.
  - C** Verlegen mensen kunnen eenzaam worden door een gebrek aan sociale vaardigheden, maar ook doordat anderen hun verlegenheid voor arrogantie aanzien.
  - D** Verlegen mensen kunnen hun problemen het beste overwinnen door op een feestje gewoon op iemand die niemand kent, af te stappen en een praatje te maken.

Tekst 3

1 Mini komt 3 keer uit

Eén Mini komt in drie kranten te staan: Het Parool, Trouw en de Volkskrant, met maar liefst 1,2 miljoen geïnteresseerde lezers. Als daar geen koper voor uw huis of ideale reisgenoot tussen zit!

De makkelijkste manier van adverteren

Gebruik de bon hieronder. Neem voor elke letter, spatie, cijfer of leesteken één vakje. Wilt u van onze extra service 'brieven onder nummer' of 'contacttelefoon' gebruikmaken, geef dit dan aan op de bon. Kennismakingsadvertenties voor de krant van zaterdag dienen woensdag vóór 16.30 uur bij ons binnen te zijn.

Fax, e-mail of stuur op

Faxt u de bon vandaag (020 665 63 21), dan staat uw advertentie in de meeste gevallen morgen al in drie kranten. Dat geldt ook voor e-mail: 1in3mini@pcmuitgevers.nl (vermeld s.v.p. uw naam en telefoonnummer). Per post: stuur uw advertentie in een gefrankeerde envelop naar: 1-in-3 Mini's, Postbusnummer 1518, 1000 BM Amsterdam. Bel voor meer informatie (020) 665 86 86.

Aantal regels (minimaal 2)	Tarief (incl. BTW)
1	
2	f 35,25
3	f 52,88
4	f 70,50
5	f 88,13
6	f 105,75
7	f 123,38
8	f 141,00
9	f 158,63
10	f 176,25

Bel (020) 665 86 86 voor de tarievenfolder of lees het colofon in deze krant.

Ja, ik maak gebruik van de service 'brieven onder nummer' (1 regel extra + f 10,- servicekosten, incl. BTW)

Ja, ik maak gebruik van de service 'contacttelefoon' (2 regels extra + f 10,- servicekosten, incl. BTW)

Ik wil mijn advertentie plaatsen op [datum of data]: _____

dhr. mevr.   Naam: _____   Voorletter(s): _____

Adres: _____

Postcode/Woonplaats: _____

Telefoonnummer [blijft geheim]: _____   Handtekening: _____

Bij opgave postbusnummer ook uw privé-adres vermelden.

■ Tekst 3 Eén mini komt drie keer uit

Een afbeelding in een advertentie kan verschillende functies hebben:

1 de afbeelding dient om aandacht te trekken;

2 de afbeelding is nodig om de tekst te kunnen begrijpen;

3 de afbeelding voegt inhoudelijk iets nieuws toe aan de tekst.

- 1p **22** ■ Welke functie of functies heeft de afbeelding in deze advertentie?
- A alleen 1
  - B alleen 2
  - C alleen 3
  - D 1 en 2
  - E 1 en 3
  - F 2 en 3
- 1p **23** ■ Is deze tekst gericht op een speciale publieksgroep?
- A Ja, op jongeren uit de Randstad.
  - B Ja, op mensen die een huis of een reisgenoot zoeken.
  - C Ja, op natuurliefhebbers.
  - D Nee, de tekst is gericht op alle krantenlezers.
- 1p **24** ■ Op welk van de volgende voordelen van de Mini-advertentie wordt in de tekst de nadruk gelegd?
- A de lage prijs
  - B de tevredenheid van de adverteerders
  - C het gemak voor de redactie
  - D het grote verspreidingsgebied

Tekst 4

Praten over emoties als je doof geboren bent

1 De puberteit is een lastige periode voor opgroeiende kinderen, maar kinderen die doof geboren zijn, hebben het dikwijls extra moeilijk. Een deel van hun problemen heeft te maken met het feit dat ze soms niet goed
5 geleerd hebben met gebarentaal gevoelens uit te drukken.

2 In de *Washington Post*, een Amerikaanse krant, deed onlangs mevrouw Lichtman op een ontroerende manier verslag van haar strubbelingen met haar dove dochter, de
10 veertienjarige Bekah. Zij en haar echtgenoot besloten gebarentaal te gaan leren toen Bekah zeventien maanden oud was. Ze brachten hun dochter naar een peuterklas voor dove kinderen, waar ze dezelfde gebarentaal leerde. En hoewel het voor de ouders van Bekah een enorme
15 opluchting was dat ze op die manier met hun dove dochter konden communiceren, vroeg Lichtman zich af hoe ze haar dochter moeilijke begrippen, als *liefde* of *angst*, kon aanleren. „De woorden die we uitwisselden, waren woorden als *schoen*, *tafel*, *stoel*, allemaal
20 voorwerpen die je concreet kunt aanwijzen. Dat ging uitstekend. Maar hoe moest ik mijn dochter de woorden leren van gevoelens? Een gevoel is niet concreet, kun je niet vastpakken of aanwijzen. En hoe kun je zonder woorden over gevoelens praten? Ik denk dat Bekah in de
25 puberteit zoveel problemen kreeg, doordat dat dus niet zo gemakkelijk ging en doordat we haar dat niet geleerd hadden.”

3 Volgens William Kachman, directeur van de in Washington gevestigde dovenuniversiteit, is het niet
30 hebben leren praten over gevoelens een voornaam oorzaak van problemen van dove kinderen in de puberteit. „Veel ouders die zelf wel kunnen horen, beseffen niet hoe beperkt de communicatie met hun dove kind is. Die is vaak alleen gericht op de dagelijkse, praktische gang van zaken. *‘Heb je je huiswerk gedaan? Waar ga je heen? Wat wil je eten? Wat gaan we doen dit weekend?’* Dat soort eenvoudige vragen kunnen ouders wel stellen, maar de emotionele, intieme communicatie blijft beperkt”, zegt Kachman.

4 40 Gebarentaal is op zichzelf een volwaardige taal, die in geen enkel opzicht onderdoet voor gesproken taal. Kachman benadrukt dan ook hoe belangrijk het voor horende ouders is om de gebarentaal zo snel en zo goed mogelijk te leren. „Maar ouders weten vaak niet wat hun
45 niveau is. Ouders denken vaak dat hun gebarentaal heel behoorlijk is, maar dat blijkt niet uit de testen die wij afnemen. Vaak lukt het hun niet in gebaren over gevoelens te praten.”

5 Een andere deskundige, de Nederlandse kinder- en
50 jeugdpsychiater Van Gent, benadrukt dat horende kinderen spelenderwijs leren hoe mensen met elkaar omgaan en hoe relaties in elkaar zitten. Dat verloopt bij

dove kinderen op een minder gemakkelijke manier. „Door de moeilijke communicatie met de horende
55 wereld lopen dove kinderen grote kans veel minder kennis op te doen over relaties en hoe ze zich in de omgang met anderen moeten gedragen. Ook komen ze minder te weten over hun eigen gedrag en over hoe ze bij anderen overkomen. Het gevolg is dat er op latere
60 leeftijd, bijvoorbeeld in de puberteit, problemen ontstaan.”

6 Kachman waarschuwt voor de afstand die tussen ouders en niet-horende pubers kan ontstaan. „Als de ouders de gebarentaal niet goed beheersen, ontstaat bij
65 het kind al snel het gevoel dat ouders er weinig voor over hebben om goed te communiceren en dat ze eigenlijk niet accepteren dat ze een doof kind hebben.” Die pijnlijke situatie komt volgens Kachman nogal eens voor.

7 70 Van Gent wijst er daarnaast op dat de puberteitsproblemen van dove kinderen dikwijls op wat latere leeftijd ontstaan dan bij horende kinderen en langer voortduren. „Veel dove jongeren worden door hun ouders te veel beschermd. Als zij uit huis gaan om
75 zelfstandig te gaan wonen, kan het gebeuren dat tussen ouders en kind pas dan de heftige spanningen ontstaan die tussen horende kinderen en hun ouders vaak eerder optreden.”

8 Wanneer zich conflicten voordoen als een doof kind
80 het huis verlaat, probeert het instituut van Kachman zowel het kind als de ouders te helpen. „We proberen dove kinderen begrip te leren krijgen voor de moeilijke situatie van de ouders. Die ouders weten vaak te weinig van de dovencultuur om die volledig te kunnen
85 begrijpen. Ze hebben bovendien het gevoel dat ze hun kind uitleveren aan de dovengemeenschap en voelen zich buitengesloten”, aldus Kachman.

9 „Ook blijkt uit onderzoek dat er naar verhouding minder dove dan horende kinderen met emotionele
90 problemen naar de hulpverlening worden verwezen”, aldus Van Gent. Hij meent dat er veel meer dove kinderen moeten zijn die lijden onder angstige gevoelens of een depressieve stemming dan er worden aangemeld. „Ook dat wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt
95 door communicatieproblemen. Signalen van angst en neerslachtigheid lijken bij dove kinderen onvoldoende of minder snel herkend te worden dan bij horende kinderen. Daarnaast lijken dove kinderen niet alleen minder gewend om voor dergelijke problemen zelf hulp
100 in te roepen, maar zijn ze ook minder bekend met het bestaan van de mogelijkheden om dat te doen. Wat dat betreft is het nodig om kind en omgeving beter te informeren.”

naar: Hilde Eleveld

uit: *Psychologie magazine*, mei 2000

Tekst 4 Dyslexie op het werk

- 1p **25** ■ Wat is de functie van de eerste alinea van de tekst?
- A de aanleiding voor het schrijven van de tekst noemen
  - B het onderwerp van de tekst inleiden met herkenbare voorbeelden
  - C vooraf een conclusie trekken uit de tekst
  - D vooraf een samenvatting van de tekstinhoud geven

Er bestaat verschil tussen dyslexie bij kinderen en volwassenen. Een oorzaak voor dit verschil is: de speciale begeleiding die tegenwoordig op school mogelijk is.

- 1p **26** □ Citeer de zin uit alinea 3 waarin nog een tweede oorzaak voor dit verschil wordt genoemd.

Buiten de inleiding en de afsluiting kunnen we de tekst verdelen in vier delen. Die delen kunnen we aanduiden met de volgende kopjes:

- 1 Dyslexieproblemen en hulp bij kinderen en volwassenen
- 2 Welke factoren bepalen de houding tegenover dyslexie?
- 3 Het effect van dyslexie
- 4 Oplossingen voor dyslexie

- 1p **27** ■ Bij welke alinea begint deel 1?
- A alinea 2
  - B alinea 3
  - C alinea 4
  - D alinea 5

- 1p **28** ■ Bij welke alinea begint deel 2?
- A alinea 3
  - B alinea 4
  - C alinea 5
  - D alinea 6

- 1p **29** ■ Bij welke alinea begint deel 3?
- A alinea 6
  - B alinea 7
  - C alinea 8
  - D alinea 9

- 1p **30** ■ Bij welke alinea begint deel 4?
- A alinea 8
  - B alinea 9
  - C alinea 10
  - D alinea 11

- 1p **31** ■ Wat is het verband tussen alinea 2 en 3?
- A Alinea 2 en 3 versterken elkaar.
  - B Alinea 2 en 3 vormen een tegenstelling.
  - C Alinea 2 noemt een oorzaak voor alinea 3.
  - D Alinea 3 geeft een uitleg bij alinea 2.

„In sommige beroepen staan lezen en schrijven nu eenmaal meer centraal dan in andere.” (regels 53–55).

- 1p **32** ■ In welke alinea's staan praktische oplossingen voor dyslexie in beroepen waarin lezen en schrijven belangrijk zijn?
- A alinea's 8 en 9
  - B alinea's 9 en 10
  - C alinea's 10 en 11
  - D alinea's 11 en 12

- 1p **33** ■ Wat is de functie van de laatste alinea van de tekst?
- A een afsluitende conclusie geven
  - B een nieuwe opvatting toevoegen
  - C een oplossing voorstellen
  - D een toekomstverwachting uitspreken

- 1p **34** ■ Wat is het doel van de schrijver met deze tekst?
Hij wil de lezer
- A aansporen tot erkenning van dyslexie.
  - B adviseren met betrekking tot dyslexie.
  - C informeren over dyslexie.
  - D overtuigen van de gevolgen van dyslexie.

Een schrijver kan in een tekst gebruikmaken van:
1 feiten;
2 de eigen mening;
3 de mening van anderen.

- 1p **35** ■ Waarvan maakt de schrijver van deze tekst vooral gebruik?
- A van 1 en 2
  - B van 1 en 3
  - C van 2 en 3

- 1p **36** ■ Wat is de hoofdgedachte van deze tekst?
- A Behalve met lees- en schrijfproblemen heeft dyslexie te maken met psychische problemen, zoals angst, schaamte en gebrek aan zelfvertrouwen.
  - B Mensen met dyslexie zullen gemakkelijk de kwaliteiten van anderen overschatten en de kwaliteiten van zichzelf onderschatten.
  - C Tegenwoordig is dyslexie een verschijnsel waar veel aandacht aan geschonken wordt, terwijl dat vroeger helemaal niet het geval was.
  - D Veel mensen met dyslexie functioneren goed, terwijl voor anderen dyslexie een ernstige handicap is, maar gelukkig is hulp mogelijk.

Tekst 5

Het gevaar na de vechtfilm

1 **D**at Jantje Jansen en Pietje Pietersen elkaar de
hersens inslaan nadat ze hebben gekeken naar
2 *Tom & Jerry*, die datzelfde doen, dat wisten we al.
Kinderen gedragen zich agressiever direct na het
3 bekijken van geweld op de televisie. Het is daarentegen al
7 jaren de vraag of ook de latere meneer Jansen en meneer
Pietersen elkaar naar het leven staan, doordat ze vroeger te
veel hebben gekeken naar gewelddadige tv-programma's.

8 Dr. Rowell Huesmann van de University of Michigan in
Ann Arbor in de Verenigde Staten is zeker van zijn zaak. „Er
is”, zegt hij, „een aantoonbaar verband tussen het agressieve
of zelfs gewelddadige gedrag van volwassenen en hun
9 televisieconsumptie toen ze klein waren.” Huesmann,
hoogleraar sociale wetenschappen en communicatie, voerde
met zijn groep een langetermijnonderzoek uit naar de
invloed van televisiegeweld op het gedrag van de kijkers.
Wereldwijd zijn er de afgelopen decennia honderden studies
gedaan waaruit blijkt dat het gedrag van kijkers wordt
beïnvloed door wat er even tevoren op de televisie is
gevoerd. Nieuw aan Huesmanns onderzoek is echter dat hij
zijn proefpersonen in twee ver uit elkaar liggende perioden
10 onder de loep heeft genomen: één keer toen ze zes tot negen
jaar oud waren, en één keer vijftien jaar later, toen diezelfde
mensen inmiddels volwassen waren.

11 In de studie zijn de gegevens opgenomen van 331
proefpersonen, 153 mannelijke en 178 vrouwelijke. De
onderzoekers hebben de kinderen onder meer gevraagd
naar welke programma's ze het liefste keken en hoe vaak ze
die zagen. Er is hun ook gevraagd of ze zich identificeerden
met hun televisiehelden en of ze vonden dat wat ze op
televisie zagen, overeenkwam met hoe mensen in het echte
leven met elkaar omgaan. Vervolgens is gekeken naar de
manier waarop de kinderen naar eigen zeggen in
conflictsituaties handelen. Reageren ze dan met verbaal
geweld of met kwaadsprekerij achter andermans rug? Gaan
ze duwen en trekken aan de tegenpartij? Of slaan ze er
daadwerkelijk op?

12 Vijftien jaar later is de volwassen geworden
proefpersonen gevraagd naar hun gedrag in conflictsituaties.
Gaan ze schelden, een beetje duwen of echt meppen?
Hebben ze zich ooit schuldig gemaakt aan een misdrijf, zijn
ze daarvoor misschien zelfs veroordeeld?

13 In Huesmanns onderzoek heeft 10,3 procent van de
mannen die vroeger veel keken naar geweld op de televisie
11 een veroordeling vanwege een misdrijf aan de broek gehad,
tegen 3,1 procent van de mannen die weinig keken. 44
procent van die fervente geweldkijkers zegt zelf zijn partner
wel eens hardhandig vast te pakken of te duwen, tegen 21
procent van de minder trouwe kijkers.

14 Geen van Huesmanns vrouwelijke proefpersonen is
ooit officieel veroordeeld. Toch zegt ruim 47 procent van de
vrouwen die veel keken naar gewelddadige programma's,
zich schuldig te hebben gemaakt aan crimineel gedrag, tegen
26 procent van de niet-kijkers. Ook gebruiken vrouwen die

als kind veel keken naar agressie op de televisie, relatief veel
vaker fysiek geweld: 16,7 procent meldt een andere
volwassene te hebben geslagen of naar de keel gevlogen te
zijn, tegen maar 3,6 procent van de niet-kijkers.

Uit zijn cijfermateriaal concludeert Huesmann dat er
een opvallende samenhang is tussen als kind veel kijken naar
gewelddadige televisie en agressief gedrag op volwassen
leeftijd. Hij knoopt daaraan de waarschuwing voor
opvoeders vast om kinderen niet ongecontroleerd veelvuldig
bloot te stellen aan tv-geweld, omdat een zeker percentage
van de jeugdige kijkers daardoor kennelijk ook op termijn
wordt beïnvloed in zijn gedrag.

Dit Amerikaanse onderzoek staat evenwel niet op
zichzelf. De Utrechtse hoogleraar mediapsychologie dr. Jo
Groebel is de coördinator van een Unesco-onderzoek in 23
landen over de hele wereld, waaronder een aantal
oorlogsgebieden. Ook hij kijkt naar de samenhang tussen
televisiegeweld en het gedrag van kinderen. Groebel is
gefascineerd door Huesmanns aanpak en door het gegeven
dat de Amerikanen een dergelijke studie over de lange
termijn hebben uitgevoerd.

Groebel vindt evenwel dat over het algemeen de
invloed van de massamedia op alledaags menselijk gedrag te
eenvoudig wordt afgeschilderd. Wat was er eerst, vraagt hij
zich af: het televisiegeweld, waardoor het kind agressief is
geworden, of het agressieve kind, dat graag en veel kijkt naar
tv-geweld? „Wanneer mensen zoeken naar oorzaken van
toegenomen agressie, komen ze naar mijn smaak altijd te
snel alleen bij de media terecht. Die factor is makkelijk te
identificeren, iedereen heeft er een mening over, doordat
iedereen de media kent.”

Bovendien vindt dr. Groebel dat agressief en
gewelddadig gedrag worden aangezwengeld door
verschillende factoren, waarvan mediageweld er één is. De
sociale en de economische sfeer waarin een kind opgroeit,
zijn belangrijker. De omstandigheden in het gezin hebben
invloed, evenals vriendjes en schoolgenootjes. Wanneer die
factoren een klimaat scheppen waarin een kind vatbaar
wordt voor de invloed van massamedia, dan heeft veelvuldig
kijken naar geweld op de televisie inderdaad invloed. Is er
geen sturing vanuit het gezin, wordt een kind aan zijn lot
overgelaten en moet het dus zelf richting zoeken, dan krijgt
de televisie een kans.

„Natuurlijk”, reageert Huesmann, „is het niet
eenvoudig. Wat ons onderzoek laat zien, is dat opgroeiende
kinderen van acht, negen en tien jaar die veel mediageweld
zien, een groter risico lopen agressieve en gewelddadige
volwassenen te worden dan leeftijdgenoten die niet zo veel
mediageweld zien. Zo zijn er kinderen die niks anders deden
dan televisiekijken en die helemaal niet gewelddadig zijn
geworden. Er is geen zekerheid, er is een vergroot risico. Er
zijn er ook die nooit keken en toch gewelddadig zijn
geworden. Zo moet je dat zien.”

naar: Mieke Zijlmans

uit: de Volkskrant, 12 september 1998